LIBRIS | We know books

CANDACE FLEMING

FAMILIA ROMANOV

ASASINAT, REVOLUȚIE ȘI PRĂBUȘIREA RUSIEI IMPERIALE

Traducere din engleză de
Gabriel Tudor

EDITURA ART

LIBRIS We know books

[22] King și Wilson, *Fate*, 280.
[23] Ibid., 300.
[24] Ibid.
[25] Jurnalul Alexandrei, 3 iulie/16 iulie 1918, în Maylunas, 634.
[26] Relatarea lui Iurovski privind execuția, 17 februarie 1934, în Steinberg, 356.
[27] King și Wilson, *Fate*, 304.
[28] Ibid.
[29] Relatarea lui Iurovski privind execuția, 17 februarie 1934, în Steinberg, 348.
[30] Interogatoriul lui Pavel Medvedev, 21-22 februarie 1919, în Steinberg, 348.
[31] Depoziția lui Piotr Ermakov, în Halliburton, 135.
[32] Notele lui Iukovski asupra execuției țarului, 1920, în Steinberg, 352.
[33] Massie, *Romanovs*, 5.
[34] Notele lui Iukovski asupra execuției țarului, 1920, în Steinberg, 352.
[35] King și Wilson, *Fate*, 306.
[36] Notele lui Iukovski asupra execuției țarului, 1920, în Steinberg, 352.
[37] King și Wilson, *Fate*, 306.
[38] Ibid.
[39] Ibid.
[40] Notele lui Iukovski asupra execuției țarului, 1920, în Steinberg, 352.
[41] King și Wilson, *Fate*, 306.
[42] Notele lui Iukovski asupra execuției țarului, 1920, în Steinberg, 353.

Capitolul 18

[1] King și Wilson, *Fate*, 338.
[2] Bulîghin, 239.
[3] Lockhart, 304.
[4] Fige, 641.
[5] Gilliard, 277.
[6] Ibid. 275.
[7] Goldman, 8-9.
[8] Clarkson, 566.
[9] Fige, 727-729.
[10] Massie, *Romanovs*, 27.
[11] Ibid., 33.
[12] Ibid., 35.
[13] Seward, np.
[14] King și Wilson, *Fate*, 497.
[15] Ibid., 498.
[16] Ibid.
[17] Harding, np.

Cuprins

Înainte de a începe... 5
Rusia 11

Partea I: Înaintea furtunii 25
Capitolul 1. „Am visat că eram iubită" 27
Capitolul 2. „Ce dezamăgire!" 47
Capitolul 3. „Un mic cerc familial" 57

Partea a II-a: Nori negri se adună 69
Capitolul 4. Anul coșmarurilor 71
Capitolul 5. Lenin, Duma și un mistic pe nume Rasputin 80
Capitolul 6. „Mizerie și porcărie" și distracție în familie 101
Capitolul 7. Cerul se întunecă 114
Capitolul 8. Trei secole de dinastie Romanov 129

Partea a III-a: Furtuna se dezlănțuie 141
Capitolul 9. „Dumnezeule! Dumnezeule! Ce nebunie!" 143
Capitolul 10. În apărarea Maicii Rusia 151
Capitolul 11. Domnia lui Rasputin 164
Capitolul 12. Totul se prăbușește 174

LIBRIS | We know books

Capitolul 13. „Tremurați voi, tirani, domnia voastră s-a sfârșit!" 189

Partea a IV-a: Ultimele zile 199

Capitolul 14. Supraviețuitorii unui naufragiu 201

Capitolul 15. În Siberia 217

Capitolul 16. Casa Specială 237

Capitolul 17. Intenții criminale 250

Capitolul 18. „Lumea nu va ști niciodată ce s-a întâmplat cu ei" 265

Mulțumiri 279

Bibliografie 281

Surse online despre Romanovi 290

Note 292

LIBRIS | We know books

CAPITOLUL 1

„Am visat că eram iubită“

1881 – 1895

Băiatul care urma să fie țar

Într-o zi friguroasă de martie a anului 1881, băiatul care urma să devină ultimul conducător al Rusiei și-a văzut, ca printr-o străfulgerare, viitorul. În dimineața aceea, bunicul lui Nicolae, țarul Alexandru al II-lea, se plimba cu caleașca pe străzile din Sankt Petersburg, când un bărbat a țâșnit de pe trotuar și a aruncat o bombă spre atelajul imperial. În mod miraculos, țarul a scăpat nevătămat, dar mulți oameni din suita lui n-au fost la fel de norocoși. Îngrijorat de soarta însoțitorilor săi, Alexandru a coborât din trăsură. Atunci a fost aruncată a doua bombă, care a căzut chiar la picioarele lui. O erupție de foc și de schije a retezat piciorul stâng al țarului, i-a despicat abdomenul și i-a mutilat chipul. Aproape leșinat, el a reușit să mai șoptească o ultimă poruncă:

— La palat, vreau să mor acolo.[1]

Îngroziți, membrii familiei imperiale s-au repezit la căpătâiul său. Nicolae, nepotul lui în vârstă de 13 ani, îmbrăcat într-un costum albastru, de marinar, a mers pe urma dârei de sânge întunecat, care pătа scările de marmură albă, până în biroul de lucru al țarului. Acolo l-a găsit pe Alexandru zăcând pe o canapea, cu un ochi închis și celălalt privind, sticlos, către tavan. Tatăl lui Nicolae, numit tot Alexandru, se afla deja în

LIBRIS We know books

încăpere. „Tata m-a dus la pat", își amintea mai târziu Nicolae. „«*Papa*», a spus el, ridicând vocea, «raza ta de soare e aici.» Am văzut pleoapele tremurând... Bunicul a mișcat un deget. Nu-și mai putea ridica mâinile și nu mai putea vorbi, spre a spune ce dorea, însă fără îndoială mă recunoscuse."[2] De o paloare cadaverică, Nicolae stătea, neputincios, în picioare, la căpătâiul patului, pe când adoratul său bunic își dădea ultima suflare.

— Țarul e mort, a anunțat medicul curții.[3]

Tatăl lui Nicolae – acum noul țar – și-a încleștat, furios, pumnii. Poporul rus avea să plătească pentru asta. Alexandru al II-lea fusese un reformator, cel mai liberal țar din ultimele secole. El îi eliberase pe iobagi (țărani care trăiau în condiții de sclavie) și modernizase justiția. Însă asasinarea sa l-a convins pe fiul lui, Alexandru al III-lea, că poporul fusese tratat cu prea multă blândețe. Dacă se voia menținerea ordinii, era nevoie ca oamenii „să simtă biciul"[4]. Și, în următorii treisprezece ani, perioada domniei lui, Alexandru al III-lea s-a asigurat că într-adevăr îl simt.

Stând nemișcat lângă patul de moarte al bunicului său, tânărul Nicolae nu știa nimic despre politică. Înfricoșat, el și-a acoperit fața cu palmele și a început să plângă cu amar. A rămas, mărturisea el mai târziu, cu „un presentiment, o convingere tainică, stranie [...] că îmi erau sortite teribile încercări".[5]

Regimul Romanovilor

Membrii familiei lui Nicolae, Romanovii, se aflau pe tronul Rusiei de aproape trei sute de ani, impunându-le supușilor lor o formă de guvernământ numită autocrație. Într-o autocrație, o singură persoană – în acest caz țarul – deținea puterea absolută. Romanovii pretindeau că Dumnezeu le-ar fi dat această putere și că îi alesese să conducă poporul rus. Ca reprezentant al Domnului pe Pământ, susțineau ei, țarul trebuia lăsat

să guverneze țara după propriile sale idei privind dreptatea și datoria. Asta însemna că *toată* puterea politică din Rusia se concentra în mâinile țarului. Spre deosebire de majoritatea celorlalte națiuni, Rusia nu avea Constituție, Parlament, Curte de Apel pentru cetățenii săi și nici o Curte Supremă care să revizuiască deciziile sau să limiteze puterile țarului. Existau doar două restricții: țarul trebuia să se supună învățăturilor Bisericii Ortodoxe Ruse (al cărei cap era) și să urmeze legile succesiunii (care decideau moștenitorul tronului). În rest, voința țarului era suverană și el dicta legi și politici potrivit voinței sau... capriciilor sale.

Voința țarului era dusă la îndeplinire de o mulțime de funcționari și administratori. În subordinea lui se aflau treisprezece miniștri, care formau Consiliul Imperial. Fiecare dintre acești nobili era ales de țar să conducă un mare departament guvernamental. Exista un președinte al Consiliului (sau prim-ministru) și miniștri de Război, de Finanțe, de Justiție și de Interne, spre a numi doar câțiva. Sarcina lor era să pună în practică hotărârile țarului și să-i ofere acestuia sfaturi. Dacă țarul urma sau nu aceste sfaturi rămânea exclusiv la latitudinea sa. Țarul putea să demită un ministru oricând și pentru orice motiv. Cum miniștrii țarului puteau fi învestiți sau demiși după bunul lui plac, ei aveau (cu unele excepții) tendința de a fi lingușitori, spunându-i suveranului *ce voia el să audă*, nu ce ar fi trebuit să afle.

Din cauza întinderii uriașe a Rusiei, țarul avea nevoie și de un al doilea eșalon de funcționari și administratori spre a-i transpune voința în fapte. Dincolo de Sankt Petersburg, țara era împărțită în treizeci și patru de provincii, fiecare condusă de un guvernator (numit tot de țar). Fiecare guvernator avea la dispoziție armata și poliția imperială, pentru a pune în aplicare legile țarului. La rândul său, fiecare provincie era împărțită în zece districte supravegheate de un *zemstvo* sau consiliu local. Acesta gestiona colectarea de taxe locale și asigura furnizarea de hrană și întreținerea drumurilor. Deloc surprinzător,

LIBRIS We know books

majoritatea membrilor acestor consilii erau nobili latifundiari sau orășeni bogați.

Rusia necesita, totodată, și un imens aparat birocratic, care să aplice legile și amenzile, să ridice dările și să țină socotelile. Fiindcă majoritatea funcționarilor nu aveau prea multă școală și nici nu erau bine plătiți, ei erau ușor de corupt. Era ceva firesc ca funcționarii de rang inferior (aflați cel mai aproape de cetățeni) să solicite bacșișuri pentru orice, de la emiterea de licențe de comerț până la înmânarea titlurilor de proprietate. Din această cauză, clasele inferioare îi disprețuiau pe funcționari. Îi considerau niște șarlatani lacomi. Din nefericire, cum funcționarul mărunt era cel mai vizibil dintre toți administratorii guvernamentali, el a devenit figura publică simbolică a regimului impus de Romanovi.

Guvernarea țaristă era sprijinită de aparatul său militar și polițienesc. Siguranța publică nu reprezenta o prioritate absolută pentru niciuna dintre aceste instituții. În schimb, cea mai importantă funcție a lor era protejarea autocrației de contestările politice. Dacă rușii criticau prea mult felul cum era condusă țara, ei puteau fi arestați și exilați în îndepărtata și înghețata Siberie, fără drept de apel. Spre a menține pacea și a apăra ordinea, țarul cenzura presa, interzicea anumite cărți, îngrădea dreptul la opinie și li-l refuza oamenilor și pe acela de a forma organizații politice. Casele puteau fi percheziționate. Corespondența putea fi deschisă și citită. Prăvăliile și universitățile puteau fi închise la un simplu ordin al țarului. Chiar și membrii nobilimii erau la cheremul lui. Țarul putea confisca proprietăți, putea să le refuze nobililor permisiunea de a se căsători și putea exila pe oricine doar pocnind din degete.

Maturizarea țareviciului

Nicolae nu se gândea deloc la ziua când urma să urce pe tronul Rusiei. Timid și delicat, lui îi plăcea să joace tenis, să facă

plimbări lungi și să citească în dormitorul lui. În fiecare lună, bibliotecarul imperial îi trimitea douăzeci de cărți din toată lumea. Nicolae, un cititor avid, era interesat mai ales de istoria militară. Nu semăna deloc cu obtuzul și asprul său tată, țarul Alexandru al III-lea, care vorbea cu un glas tunător și avea opinii puternice și o voință de neclintit. Oare cum s-ar fi putut ridica micul țarevici la așteptările tatălui său, a cărui asprime îl făcea să semene cu un urs?

Tatăl lui chiar părea un urs. Înalt de aproape doi metri, țarul Alexandru era atât de puternic încât putea îndoi un vătrai și înnoda furculițe de argint. Odată, pe când mergea în trenul imperial cu familia lui, locomotiva a deraiat, provocând prăbușirea în interior a acoperișului vagonului imperial. Folosindu-și forța uimitoare, Alexandru a ridicat acoperișul pe umeri și l-a ținut astfel până când toți cei din vagon au reușit să se salveze, scăpând nevătămați.

Alexandru dispunea și de o putere politică incredibilă. Le cerea supușilor săi supunere absolută. „Țarul este aspru și iute la mânie. Nu cunoaște mila"[6], nota unul dintre curtenii lui Alexandru. „Își ridică pumnul de fier, iar oamenii tremură și i se supun." Odată, când un sfetnic a amenințat cu demisia, țarul l-a ridicat de reverul hainei și l-a izbit de podeaua de marmură:

— Taci din gură! Când voi decide eu să te dau afară, o să afli precis![7]

Astfel a menținut Alexandru al III-lea Rusia unită.

Nu-i de mirare că gândul că într-o zi îi va lua locul părintelui său îl îngrozea pe delicatul Nicolae. El se ruga ca tatăl lui să aibă o viață lungă, chiar *foarte, foarte lungă*.

Nici Alexandru nu era prea dornic ca fiul lui să devină țar. Statura mărunță a băiatului îl deranja teribil. (Ajuns la maturitate, Nicolae avea abia un metru și șaptezeci de centimetri, iar umerii îi erau înguști și picioarele scurte și groase.) La fel de mult îl stânjeneau pe țar și râsul pițigăiat și scrisul dezordonat ale fiului său.

LIBRIS We know books

— Nicolae e un *devcionka*[8] – un fătălău, a declarat odată în public, cu cruzime, țarul, despre fiul lui, pe atunci în vârstă de treisprezece ani.

Opinia lui nu s-a schimbat nici după ce băiatul a crescut. Când Nicolae avea vreo douăzeci și cinci de ani, a fost sugerat ca el să prezideze un comitet guvernamental. Țarul a strâmbat din nas la auzul inițiativei.

— Spune-mi, i-a replicat el funcționarului care făcuse propunerea, ai discutat vreodată cu Maiestatea Sa Imperială, marele duce țarevici? Dacă da, să nu-mi zici că n-ai remarcat că e un tâmpit![9]

Alexandru nu a făcut aproape nimic spre a-și pregăti fiul pentru viitorul său rol de „autocrat al tuturor Rusiilor". Nicolae n-a învățat niciodată cum să trateze cu miniștrii sau cu politicienii. El n-a ținut niciodată vreun discurs, nu a studiat diplomația și nici nu a avut de-a face cu politica națională. „A fost vina tatălui meu", scria, peste ani, sora lui Nicolae, Olga. „Nu l-a lăsat pe Nicky nici măcar să ia parte la ședințele Consiliului de Stat [...]. N-aș putea spune de ce."[10]

Trăind în umbra uriașă a unui tată care nu pierdea niciun prilej să-l ridiculizeze, Nicolae a învățat totuși un lucru: să-și ascundă adevăratele sentimente sub un zâmbet răbdător, prefăcut.

„Nu-mi dezvălui niciodată sentimentele"[11], recunoștea el, la un moment dat. Iar de-a lungul vieții sale, puțini oameni aveau să știe cât de rănit, de traumatizat sau de nepotrivit rolului de țar se simțea el cu adevărat.

Țarina

Majoritatea oamenilor erau de acord că țarina Alexandra era o femeie frumoasă. Avea un ten pal, fără cusur, părul auriu și ochii de un albastru curat. Nasul ascuțit conferea chipului o asprime aparte, iar buzele subțiri și strânse rareori se curbau

într-un surâs. „Când zâmbea, zâmbea forțat, de parcă ar fi făcut o concesie"[12], își amintea verișoara ei, regina Maria a României.

Dar Alexandra nu fusese întotdeauna așa. În copilărie, viitoarea țarină – micuța prințesă Alix Victoria Helena Louise Beatrice de Hesse-Darmstadt (regiune situată astăzi pe teritoriul Germaniei) – era mereu veselă, iar când râdea făcea gropițe în obrajii rozalii. Din acest motiv, familia o numea Sunny. Dar, când avea șase ani, mama ei a murit. Peste noapte, Sunny a devenit retrasă, serioasă și distantă. „Atitudinea ei față de lume a devenit una de o neîncredere permanentă", scria regina Maria, „ciudat de lipsită de tandrețe și, într-un fel, ostilă [...]. Îi ținea pe oameni la distanță, de parcă aceștia ar fi încercat să îi fure ceva."[13]

De asemenea, prințesa a devenit obsedată de religie și de viața de apoi. „Viața aici, pe Pământ, nu înseamnă nimic", nota ea mai târziu în jurnalul său. „Veșnicia e totul și ceea ce facem aici ne pregătește sufletele pentru rai."[14]

Odată cu moartea mamei, bunica maternă a lui Alix – regina Victoria a Marii Britanii – a început să se implice în creșterea fetiței. Cel mai puternic monarh din Europa, regina Victoria era o femeie pragmatică, obișnuită ca lucrurile să se facă doar așa cum voia ea. Ignorând obiecțiile venite din partea tatălui lui Alix, marele duce Ludwig al IV-lea, bătrâna regină și-a propus să facă din cea mai mică și cea mai iubită nepoată imaginea ei în oglindă. O serie întreagă de profesori și guvernante din Anglia, aleși personal de regină, au plecat în Hesse, fiind instruiți să trimită rapoarte regulate și detaliate la Castelul Windsor. În schimb, ei primeau un șir neîntrerupt de ordine din partea reginei: prințesa trebuia să învețe perfect limba engleză, să trăiască în conformitate cu cele mai înalte repere estetice și etice, evitarea bârfelor și a discuțiilor inutile fiind imperativă. Astfel, prințesa germană a devenit o adevărată tânără englezoaică. Era dedicată familiei și țării. Chibzuită și harnică. Modestă și simplă. Și, ca însăși Victoria, Alix

LIBRIS We know books

s-a transformat într-o femeie încăpățânată, dominatoare, cu o voință de fier.

Dincolo de porțile palatului

Copilăria unui țăran

Înainte de experiența lui ca muncitor în fabrică, Senka Kanatcikov trăise la Gusevo, un sat situat lângă Moscova. Cu unsprezece ani mai mic decât Nicolae, Senka și-a rememorat copilăria, total diferită de cea a țarului, în autobiografia lui:

> În primii ani din viața mea, n-au existat evenimente remarcabile, dacă nu punem la socoteală faptul că am reușit să supraviețuiesc – nu am fost mâncat de porci, nu am fost luat în coarne de o vacă, nu m-am înecat și nu am fost răpus de molime, ca mii de copii de țărani în acele vremuri [...]. Un copil care să supraviețuiască era lucru rar pe atunci [...]. Mama mea a adus pe lume opt-sprezece copii [...], dar numai patru dintre noi am supraviețuit. Eu consider prezența mea în lumea asta drept un noroc strașnic...
>
> Familia noastră era compusă din nouă sau zece suflete. Nu exista posibilitatea să trăim doar din roadele pământului, căci ogorul nostru era prea mic, iar câștigurile aduse de frații mei mai mari (care plecau iarna să lucreze în fabrică) se dovedeau insuficiente. Tata a încercat să semene mai mult in și să intre în afaceri [...], dar de strădaniile lui s-a ales praful: pământul era epuizat de atâta cultivare, iar prețul inului a scăzut. Astfel am continuat să ne zbatem, an după an, abia reușind să nu murim de foame [...]. Aram pământul [...]. Dădeam

> cu grapa, coseam și treieram, iar iarna mergeam în pădure să adun lemne [...].
>
> Tata era o fire aspră, despotică [...]. Întreaga familie tremura de spaimă în fața lui. Ne temeam cu toții de el și făceam tot ce ne stătea în putință să-i fim pe plac. Erau perioade când își bea mințile în fiecare zi, cum se spunea în sat [...]. Atunci stătea departe de familie, prin crâșme, în tovărășia bețivanilor săi [...]. Adesea, bea până se îmbolnăvea și au fost chiar momente când s-a aflat la un pas de moarte, din cauza băuturii. Când bețiile lui se sfârșeau [...], tata devenea și mai supărat și mai pretențios. Atunci, se năpustea asupra nefericitei mele mame; tata a fost cel care i-a provocat moartea. Mi-am iubit mama din toată inima și l-am urât pe tata cu sălbăticie [...]. Îi luam, îndârjit, partea mamei, împiedicându-l să o mai bată. Și atunci, de obicei, ajungeam să fiu și eu bătut – dacă nu reușeam să evit loviturile și să fug [...].
>
> Când am împlinit paisprezece ani [...], mama s-a îmbolnăvit și a murit [...]. Toată noaptea aceea, ținând o lumânare de ceară deasupra trupului ei lipsit de viață [...], am citit cu glas tare din Biblie [...]. Potrivit credinței populare, trebuie să citești toți Psalmii de patruzeci de ori pentru ca sufletul răposatului să ajungă în rai. Amarnice mi-au fost suferința și amărăciunea când, după ce i-am citit de douăzeci și opt de ori [...], epuizat, stors de nopțile fără somn, am adormit [...]. Fără mama, viața în sat mi se părea de nesuportat. Voiam să scap de acolo cât mai grabnic cu putință, să mă eliberez de despotismul tatălui meu [...]. După multe certuri și discuții, tata a hotărât să mă lase să plec la Moscova.[15]

LIBRIS We know books

Un cuplu imperial

Nicolae și Alexandra s-au întâlnit prima dată în 1884, când el avea șaisprezece ani, iar ea doar doisprezece. Alix venise în Rusia pentru a fi prezentă la nunta surorii sale mai mari, prințesa Elisabeta de Hesse, cu unchiul lui Nicolae, marele duce Serghei. În ciuda faptului că era mărunțel, viitorul țar era chipeș și fermecător. Zâmbindu-i fetei, în ziua în care aceasta a sosit la Peterhof, palatul Romanovilor, el s-a prezentat:

— Eu sunt Nicky.[16]

— Eu sunt Sunny, a răspuns ea rece.

— Da, știu.

Cei doi erau veri de gradul al doilea, legați printr-o încrengătură de relații de rudenie. Așezându-se lângă tânăra prințesă, Nicolae și-a petrecut următoarele ore încercând să străpungă zidul de circumspecție pe care Alix și-l ridicase în jur. Trebuie că a reușit, pentru că, spre sfârșitul aceleiași zile, nota în jurnalul lui: „Am stat lângă mica [...] Alix, de care mi-a plăcut mult."[17]

În următoarele patru zile, s-au bucurat unul de compania altuia, plimbându-se prin grădinile Peterhof. Au cules flori pe care și le-au dăruit, și-au împărtășit secrete și chiar au scrijelit, cu un diamant, „Alix, Nicky", pe fereastra uneia dintre casele din parc.

Cu o zi înainte ca Alix și familia ei să se întoarcă la Hesse, Nicolae i-a dăruit o mică broșă cu pietre prețioase, ca simbol al afecțiunii sale. Ea a acceptat-o, copleșită. Dar a doua zi, după prânz, îngrijorată de ce va crede bunica ei, i-a înapoiat bijuteria. Ofensat, Nicolae i-a dat broșa surorii lui mai mici. Alix a plecat acasă.

Vor mai trece încă cinci ani până când se vor revedea. În 1889, Alix a sosit la Sankt Petersburg, pentru a rămâne șase săptămâni alături de sora ei. De astă dată, ea avea șaptesprezece ani, iar Nicolae – douăzeci și unu, vârste perfecte pentru o poveste de dragoste. S-au văzut constant. El a luat-o cu sania

și a dus-o să patineze, a însoțit-o la dineuri târzii, la spectacole de balet și de operă. A dat chiar un bal în onoarea ei. În sala de bal, parfumată de mireasma trandafirilor și a orhideelor proaspete, cei doi au dansat, unul în brațele celuilalt, până când ultimul acord al orchestrei s-a risipit în noaptea înstelată. Atunci când Alix s-a întors acasă, era îndrăgostită de Nicolae. Iar țareviciul o iubea până peste cap. Strecurând fotografia fetei în jurnalul lui, tânărul scria: „Visul meu – într-o zi să mă căsătoresc cu Alix H.!"[18]

Visurile devin realitate

Au mai trecut cinci ani. Fără nicio responsabilitate oficială, Nicolae nu făcea altceva decât să meargă la spectacole de operă și balet, la petreceri și baluri, rămânând să petreacă până în zori. „Ca întotdeauna, nu mă simt bine după bal", se confesa el în jurnal. „Simt o slăbiciune în picioare [...]. Sunt convins că am un fel de boală a somnului, pentru că nu mă pot trezi cu niciun chip."[19]

Și-a descoperit profundul atașament față de armată – față de ordinea și rutina militară – după ce tatăl lui l-a făcut ofițer, cum cerea tradiția Romanovilor. „Firea lui pasivă a fost fermecată de armată"[20], își amintea vărul și cel mai bun prieten al țareviciului, marele duce Alexandru Mihailovici, cunoscut ca Sandro. Tot ce avea de făcut Nicolae era să execute ordine, în vreme ce superiorii lui se ocupau de rezolvarea problemelor. Eliberat de necesitatea de a lua decizii, Nicolae s-a concentrat pe ceea ce aprecia cel mai mult – petrecerile și voia bună în compania camarazilor săi. „Ne-am îmbătat"[21], mărturisea el în jurnal. „Ofițerii m-au cărat afară."[22] „Ne-am tăvălit prin iarbă și am băut."[23]

De asemenea, el a plecat într-o lungă călătorie prin lume, care l-a purtat, între alte locuri, prin junglele indiene și pe la